

Benjamin Constant

Antiikin vapaus ja nykyajan vapaus

Puhe Athénée royal -seurassa¹ Pariisissa 6. maaliskuuta 1819

Hyvät herrat, esitän teille erään vielä uudehkon erottelun kahden vapauden lajin välillä. Tähän saakka niiden erilaisuus on jäänyt huomaamatta tai vähintäänkin liian vähälle huomiolle. Yhtä vapautta vaalivat antiikin kansat, toisesta nauttivat modernit kansakunnat. Ellen erehdy, tämän eron tutkiminen on kiintoisaa kahdessa suhteessa.

Ensinnäkin vapauslajien sotkemisesta toisiinsa aiheutui meillä paljon pahaa liiaksikin ylistetyn vallankumouksemme aikoihin². Ranska väsytti itseään joutavilla kyhäelmillä, joiden kirjoittajat, vähästä menestyksestään ärsyntyneinä, yrittivät usuttaa maata nauttimaan jostakin sen tahdon vastaisesta ja evätä siltä sen tahtoman hyvän. Toiseksi: koska onnellinen vallankumouksemme (viis ylilyönneistä, minä puhun onnistumisesta, sillä kiinnitän katseeni kumouksen tuloksiin) kutsuu meidät nauttimaan edustuksellisen hallitusvallan etuuksista, on jännittävää ja hyödyllistä tutkia, miksi tämä hallitsemistapa, jonka suojista ainoastaan saatamme tätä nykyä löytää jonkinlaista vapautta ja levollisuutta, on ollut lähes täysin tuntematon antiikin vapaille maille.

Tiedän kyllä, että eräät ovat luulleet erottavansa jälkiä siitä muinaiskansojen parista, esimerkiksi Lakedaimonin³ tasavallasta tai omilta gallialaisilta esi-isiltämme, mutta tässä on erehdytty.

Lakedaimonia hallittiin luostarista muistuttavalla

ylimysvallalla, joka ei millään muotoa ollut edustuksellista hallitusvaltaa. Kuninkaan valta oli rajoitettu, mutta sitä rajoittivat eforit, eivät suinkaan ihmiset, joille olisi säilytetty tehtävä, jollaisen vaalit langettavat meidän päiviemme kansalaisvapauksien puolustajille. Kansa eitämättä valitsi eforit, jahka kuninkaat olivat ensin perustaneet viran. Mutta eforeita oli vain viisi kerrallaan. Heidän valtansa oli yhtä hyvin uskonnollista kuin poliittistakin. Heillä oli osansa hallitus- eli toimeenpanovaltasta, ja sikäli heidän etuoikeutettuuksensa ei ollut, niin kuin ei juuri missään muinaisten tasavaltujen kansanhallintoelimityksessä, lähelläkään mitään tyrannialta suojaavaa muuria. Toisinaan eforit itse äityivät sietämättömään hirmuvaltaan.

Gallien hallitsemistapa, joka muistutti melko lailla sitä, millaiseen muuan tietty puolue haluaisi meidätkin ajaa, oli yhtäaika jumalvaltainen ja sotaisa. Papisto käytti rajatonta valtaa. Sorilasluokalla eli aatelisilla oli mitä ylenpalttisimmat ja sortavimmat erivapaudet. Kansa jäi oikeudetta ja turvatta.

Roomassa tribuuneilla oli tiettyyn määrään edustuksellinen tehtävä. He muodostivat elimen alhaisolle, jonka oli kaikkina aikoina samana pysyvä harvainvalta

kuninkaat syöstyään alistanut perin ankaraan orjuuteen. Kansa pääsi myös suoraan osalliseksi monista poliittisista oikeuksista. Se kokoontui äänestääkseen laeista ja tuomitakseen syytteesen pannut patriisit⁴. Vaan ei Roomassa ollut kuin heikkoja merkkejä edustuksellisesta järjestelmästä.

Sen löysivät vasta nykyihmiset, ja te olette näkevä, hyvät herrat, ettei ihmislajin tila antiikissa sallinut perustaa saati vakiinnuttaa tämänluontoista laitosta. Antiikin kansat eivät tajunneet sen välttämättömyyttä eivätkä havainneet sen etuja. Heidän yhteiskuntarakenteensa ohjasi heitä haluamaan kokonaan toisenlaista vapautta kuin sitä, jonka edustuksellinen järjestelmä varmistaa meille.

Omistan illan luentoni tämän totuuden osoittamiselle.

Hyvät herrat, kysykään aluksi itseltänne, mitä meidän päiviemme englantilainen tai ranskalainen tai Amerikan Yhdysvaltojen asukas ymmärtää sanalla ”vapaus”. Kaikille heille se tarkoittaa oikeutta olla alistumatta muille kuin laeille, olla joutumatta pidätetyksi, vangituksi, tapetuksi, millään tavoin kaltoin kohdelluksi jonkun yhden tai useamman henkilön mielivallan tähden. Se merkitsee kaikille heille oikeutta lausua mielipiteensä, valita toimensa ja käyttää tai hyödyntää omaisuuttaan, vaikkapa sitä väärinkäyttääkin, mennä ja tulla lupia tarvitsematta, tekemättä tiliä vaikuttimistaan tai menetelmistään. Kaikille heille se tarkoittaa oikeutta käydä yhteen muiden yksilöiden kanssa keskustellakseen harrastuksistaan, harjoitukseensa yhdessä valitsemaansa jaettava kulttia tai vain viettääkseen arkensa tai tuokionsa tavalla, joka parhaiten myötäilee itse kunkin mieltymyksiä ja haaveita. Se on lopulta myös jokaiselle kuuluva oikeus vaikuttaa hallituksen hallintoon, milloin nimittämällä tehtävänsä

kaikki tai tietyt virkamiehet, milloin edustamalla itse, esittämällä vuoroin anomuksia, vuoroin vaatimuksia, jotka viranomaisen on enemmän tai vähemmän pakko ottaa harkittavakseen. Verratkaa nyt tätä vapautta muinaiseen vapauteen.

Antiikin vapaus koostui siitä, että harjoitettiin yhteisesti, jos kohta suoraan, useita kertakaikkisen täysivaltaisuuden osia, päätettiin julkisella paikalla sodasta ja rauhasta, solmittiin liittolaisuuksia vieraitten valtojen kanssa, äänestettiin laeista, esitettiin arvostelmia, tutkittiin tilejä, säädöksiä, hallintoelinten hoitamista, vertailtiin näitä koko väestön edessä, nostettiin syytteitä, langetettiin tuomioita tai vapautettiin epäilyksistä. Antiikin ihmiset kutsuivat tätä vapaudeksi, mutta samaan aikaan he myönsivät, että se ja yksilön täydellinen alamaisuus yhteiselle vallalle sopivat yhteen. Heidän huomastaan te tapaatte tuskin yhtäkään niistä nautinnoista, joitten äsken ymmärsimme muodostavan vapauden modernien ihmisten parissa. Kaikki yksityiset teot alistuvat ankaraan valvontaan. Mikään ei vastaa yksilöllistä riippumattomuutta sen enempää mielipiteenmuodostuksessa kuin toimenkuvan valinnassa, eikä varsinkaan uskonnossa. Oman uskonharjoituksen valinta, mitä me pidämme yhtenä kallisarvoisimmista oikeuksista, olisi näyttänyt antiikin ihmisistä rikokselta ja pyhäinhäväisyykseltä. Yhteiskuntaruumis puuttuu vallallaan meistä tähdellisimmiltä vaikuttaviin asioihin ja häiritsee yksilöiden tahtoa: Terpandros ei voinut spartalaisten vieraana edes lisätä kieltä lyyraansa loukkaamatta eforeita⁵. Viranomainen tulee väliin kaikkein kotoisimmissakin suhteissa. Nuori lakedaimonilaismies ei voinut vierailla vapaasti morsiamensa luona. Roomassa kensorit pitivät tiukasti silmällä perheitten yksityiselämää. Lait sääntelivät tapoja, ja koska kaikella oli tapansa, ei laita jäänyt mikään sääntelemättä.

Benjamin Constant

Lausennessa syntynyt Benjamin Constant (1767–1830) oli juristi, kirjailija, uskonnontutkija, Ranskan vallankumousajan merkittävä poliittinen ajattelija, Napoleonin kriitikko mutta myös tämän nimittämä valtioneuvos ja restauraatioajan moninkertainen kansanedustaja. Maltillisen käytännöllis-kaupankäynnillisen liberalismiin ja perustuslaillisen monarkian kannattaja tuli luetuksi ”riippumattoman vasemmiston” tai ”keskustavasemmiston” riveihin. Constantin näkemyksiin vaikuttivat erityisesti vallankumouksen väkivaltaisuudet, vaikka hän myös tunnusti revolution välttämättömyyden ja hyödyllisyyden.

Constantin pääteoksiin kuuluvat *Principes de politique applicables à tout les gouvernements* (1806–1810),

De l'esprit de conquête et l'usurpation (1815), *De la religion considérée dans sa source, ses formes et son développement* (1824–1830) ja *Du polythéisme romain considéré dans ses rapports avec la philosophie grecque et la religion chrétienne* (1833) sekä romaani *Adolphe* (1816) ja tragedia *Wallstein* (1809). Tyyliniekän ja terävän yhteiskuntakriitikon lehtijutut, kirjeenvaihto ja päiväkirjat kuuluvat nekin maailmankirjallisuuteen.

Constant ehti asua Alankomaissa, Saksassa, Skotlannissa, Sveitsissä ja Pariisissa. Hän oli kahdesti naimisissa, mutta kuuluisin hänen monista naisuhteistaan oli kosinnan torjuneen kirjailija-filosofi Madame de Staëlin kanssa. Muiden muassa Tocquevillen ajatuksia ennakoivutta Constantia on Ranskassa pitänyt viime vuosina esillä etenkin bulgarialaissynty-

nen filosofi Tzvetan Todorov. Constant on noussut uudelleen huomatuksi myös englanniksi käydyssä poliittisen filosofian keskustelussa Biancamaria Fontanan 80-luvun käännösten myötä.

Klassikoksi muodostunut puhe antiikin ja modernin vapauden erosta keskittyy arvostelemaan rousseaulaiseksi nähtyä kollektiivisen suvereniteetin ylikorostamista yksilön oikeuksien kustannuksella. Toistuvan ja pysyvästi happaman viittailun antiikin ostrakismina tunnettuun karkotusäänestyskäytäntöön voi yhdistää osaltaan niin de Staëlin kuin Constantin itsensä kärsimään eksilliin. Raskasmielisyyden ajoittain piinaama Constant kuitenkin putosi aina jaloilleen ja sai lopulta valtiolliset hautajaiset.

Näin antiikin yksilö oli lähestulkoon piintyneen täysivaltainen julkisissa asioissa mutta orja yksityisissä suhteissaan. Kansalaisena hän päätti rauhasta ja sodasta; yksilönä häntä rajoitettiin, tarkkailtiin ja toppuuteltiin kaikissa liikkeissään. Yhteisrakenteen osana hän kuulusteli, erotti, langetti, koetteli, ajoi maasta ja mestautti hallintoelinten esihenkilöitä; yhteisrakenteelle alistettuna tuo harkintavaltaisesti tahtova kokonaisuus, jonka osa hän itse oli, saattoi riistää häneltä viran, arvon, kotimaan ja hengen. Moderneilla on päinvastoin: yksityiselämässään riippumaton yksilö on vapaissakin valtioissa vain näennäisen täysivaltainen. Hänen suvereenisuutensa on rajoitettua, lähes aina pidäteltyä. Ja jos hän tietyn harvoin aikavälein käyttää sitä, yhä varokkeiden ja liekanarujen ympäröimänä, hän käyttää täysivaltaisuuttaan vain luopuakseen siitä.

Minun täytyy nyt, hyvät herrat, jarruttaa hetkeksi torjuakseni mahdollisen vastalauseen. Antiikissa oli yksi tasavalta, jossa yksilöllistä olemassaoloa ei aivan täysin alistettu yhteisrakenteelle kuvaamalla tavalla. Arvaatte, että haluan puhua Ateenasta, kaikkein kuuluisimmasta tasavallasta. Palaan siihen myöhemmin, jolloin tosiasian totuuteen myöntyen paljastan teille sen synn. Olemme näkevä, miksi kaikista antiikin kaupunkivaltioista Ateena muistutti eniten nykyisiä valtioita.

Kaikkialla muualla yhteiskunnallinen oikeudenkäyttö oli rajoitettua. Antiikin ihmisillä ei ollut, kuten Condorcet sanoi, minkäänlaista käsitystä yksilön oikeuksista⁶. Ihmiset olivat toisin ilmaisten pelkkiä koneita: laki sääti jouset ja pyöritti rattaita. Sama alamaisuus luonnehti Rooman tasavallan kauniita vuosisatoja⁷; yksilö oli jollain lailla kansakuntaan kadotettu, kaupunkilainen kaupunkiinsa hukattu. Edetkäämme nyt tämän olennaisen meitä ja antiikkia erottavan eron lähteille.

Kaikki antiikin valtiot olivat pinta-alaltaan suppeita. Kansoitetuina, mahtavina, huomattavinkaan niistä ei olisi vetänyt vertoja moderneista valtioista pikkuruisimmalle. Pienuutensa vääjäämättömänä seurauksena näiden tasavaltajien henki oli sotaisa, kukin kansa loukkasi alinomaa naapureitaan tai joutui naapureittensa loukkaamaksi. Pakon ajamana, napit vastakkain, valtiot tappelivat keskenään tai uhkasivat toisiaan lakkaamatta. Nekään, jotka eivät halunneet valloittaa, joutuivat pysymään aseissa, koska pelkäsivät valloitetuksi tulemista. Kaikki ostivat varmuutta, riippumattomuutta, koko olemassaolonsa. Hintana oli sota.

Sotiminen oli vapaitten valtioitten pysyvä harrastus, likipitään totunnainen puuha. Tämän olemistavan yhtä välttämättömänä tuloksena kaikilla näillä valtioilla oli orjia. Koneelliset ammatit ja joillakin kansakunnilla myös teolliset ammatit hoituivat kahlehdituin käsin.

Nyky maailma tarjoaa tyystin vastakkaista nähtävää. Piskuisimmatkin valtiot ovat meidän päivinäme vertaamattomasti valtavampia kuin Sparta tai kuin Rooma 500 tasavaltavuotensa aikana. Jopa valistuksen etenemisestä johtuva Euroopan jakaantuminen useisiin valtioihin on ennemminkin näennäistä kuin todellista. Siinä missä kukin kansa muodosti entisaikaan oman eristyneen su-

kunsa, toisten sukujen myötäsyttyisen vihollisen, nykyään väestöt elelevät eri nimillä ja vaihtelevin yhteiskunnallisin järjestelyin mutta luontojaan yksiaineksisinä. Ne ovat tarpeeksi vahvoja, joten niiden ei tarvitse pelätä barbaarilaumoja. Ne ovat liian valistuneita sotiakseen. Ne ovat tasaisen rauhantahtoisia.

Tämä ero johtaa toiseen. Sota seuraa kauppaa, sillä sotiminen ja kaupittelemisen ovat vain kaksi eri keinoa saman päämäärän saavuttamiseksi eli halutun omistamiseksi. Kaupoissa oltaessa omistuksia havitteleva ainoastaan tekee kunniaa omistajan voimalle. Koetellaan, josko saataisiin yksissä tuumin jotakin siirrettyksi yhdeltä toiselle käyttämättä väkivaltaa. Ihminen, joka olisi aina muita vahvempi, ei ikinä saisi päähänsä kaupustelun ajatusta. Kokemus, joka todistaa hänelle, että sotaisuus, voimankäyttö toisen voimaa vatsaan, altistaa hänet erinäisille vastuille ja erinäisille tappioille, ajaa hänet turvautumaan kaupantekoon, toisin sanoen lauhkeampaan ja varmempaan tapaan herättää toisen kiinnostus oman edun mukaisesti myönnetyksiin. Sota on yllykettä, kauppa laskelmointia. Yhtä kaikki on tultava aika, jolloin kaupankäynti korvaa sodankäynnin. Me olemme saapuneet sille aikakaudelle.

En mitenkään tahdo väittää, ettei antiikin aikaan ollut kauppaväkeä. Nämä kansat kuitenkin muodostivat tavallaan poikkeuksen yleisestä säännöstä. Luennon rajat eivät salli minun esitellä teille kaikkia esteitä, joka haittasivat ammoin kaupan kehitystä. Te tunnette ne sitä paitsi yhtä hyvin kuin minäkin. Kerron vain yhdestä. Kun kompassia ei vielä ollut, muinaisten merimiesten oli pakko pitää rannikko mahdollisimman pitkään näkyvissään. Herkuleen pylväitten lomitse purjehtimista eli luovimista läpi Gibraltarinsalmen pidettiin mitä ankarrimpana koitoksena. Foinikialaiset ja karthagolaiset, seilaajista tottuneimmat, uskaltautuivat siihen vasta hyvin myöhään, eikä heidän esimerkkiään seurattu pitkään aikaan. Ateenassa, josta pian puhumme, merenkulkukorko oli 60 prosentin tietämissä, kun korko tavallisesti oli 12 % luokkaa, koska ajatus kaukolaivailusta yhdistyi vaaraan.

Jos voisin irrottautua erälle valitettavasti liian pitkälle sivupolulle, osoittaisin teille, hyvät herrat, kuvaamalla kauppaavien antiikin kansojen tavat, tottumukset ja liikkumismuodot yksityiskohdissaan, että heidän kaupankäyntinsä oli niin sanotusti ajanhengen leimaama, heitä ympäröineen ilmapiirin, sodan ja vihamielisyyden hengen mukainen. Kaupitseminen oli siis onnellinen sattuma, nykyään se on tavanomaisuutta, ainoa päämäärä, yleismaailmallinen pyrintö, kansakuntien todellista elämää. Ne tahtovat lepoa, levon oheen mukavuutta ja mukavuuksien lähteeksi teollisuutta. Sota on päivä päivältä tehottomampi väline niiden toiveitten täyttämiseksi. Sen tilaisuudet eivät enää tarjoa yksilöille eivätkä kansakunnille hyvitystä, joka vastaisi rauhanomaisen työn ja säännöllisen vaihdannan tuloksia. Antiikissa sotaonni lisäsi orjia, heimoa, vallattuja maita, julkista ja yksityistä vaurautta. Nykyään sujuva sota vääjäämättä maksaa enemmän kuin tuottaa.

Lopultakin kaupan, uskonnon, ihmissuvun äyllisen ja moraalisen kehityksen ansiosta Euroopan kansakunnissa ei ole enää orjia. Vapaitten ihmisten kuuluu harjoittaa kaikkia ammatteja, toimittaa yhteiskunnan kaikki tarpeet.

Hyvät herrat, aavistanette helposti näiden erojen välttämättömän seurauksen. Ensinnäkin maan koko pienenee sitä mukaa kuin jokaisen yksilön poliittinen tärkeys vähenee. Rooman tai Spartan hämärinkin tasavaltalainen oli vallasmies. Sama ei päde Ison-Britannian tai Yhdysvaltojen tavalliseen kansalaiseen. Hänen henkilökohtainen vaikutusvaltansa on huomaamaton osatekijä yhteiskunnallisessa tahdossa, joka leimallisesti ohjaa hallitusta.

Toiseksi: orjuuden lakkauttaminen on temmannut vapaalta väestöltä pois kaiken sen vapaa-ajan, jonka synnytti sille orjien vastuu useimmista töistä. Ilman orjaväkeä 20 000 ateenalaista ei olisi voinut kokoontua päivittäin päättämään asioistaan yleisellä torilla.

Kolmanneksi: kauppa ei sodan tapaan salli toimetomia jaksoja ihmisen elämässä. Poliittisten oikeuksien yhtämittäinen harjoittaminen, päivittäinen valtion asioista keskusteleminen, yksituumaisuudettomuudet, salaiset neuvonpidot, puoluehumu ja vehkeilyliikkeet kaikkineen sekä asiaankuuluvat kiihottumiset, rohkenisinko sanoa elämän pakolliset täytteet. Ilman näitä kekseliäisyyksiä antiikin vapaat kansat olisivat näivettyneet kivullosissa joutilaisuudessa, kun taas nykykansakunnille sama touhu tarjoaisi pelkkää ikävyyttä ja väsähdystä, onhan jokainen yksilö pääsemättömissä pohdintoissaan, pyrkimyksissään, hankkimisissaan tai tavoittelemisissaan nautinnoissa, joista ei halua erkaantua kuin hetkittäin ja mahdollisimman vähän.

Päälle päätteeksi kaupankäynti innoittaa ihmiset eläväiseen yksilölliseen riippumattomuuden rakkauteen. Kauppa tukee heidän tarpeitaan, tyydyttää heidän halujaan kenenkään viranomaisen tulematta väliin. Puuttuminen on melkein aina, enkä tiedäkään, miksi sanon melkein aina, puuttuminen kun on aina häiriöksi ja haitaksi. Joka kerta kun yhteinen valta haluaa sekaantua yksilöitten pohdintoihin, se kiusaa pohdiskelijoita. Aina kun hallitukset luulottelevat hoitavansa meidän asioitamme, ne toimivat meitä huonommin ja tuhlaavaimmin.

Hyvät herrat, sanoin palaavani Ateenaan. Se saatetaisiin asettaa eräiden väittämiäni vastaesimerkiksi, vaikka se päinvastoin vahvistaakin ne kaikki.

Ateena oli, sen jo myönsin, kaikista Kreikan valloista kaupallisin: se myös soi kansalaisilleen äärettömästi enemmän yksilönvapauksia kuin Rooma tai Sparta. Jos voisin paneutua historiallisiin yksittäisseikkoihin, saisin teidät huomaamaan, että kauppa hävitti ateenalaisten luota paljon siitä, mikä erotti antiikin kansat moderneista kansoista. Ateenan kauppiaitten henki oli samanlainen kuin meidän päiviemme kauppiaitten. Ksenofon kertoo, että peloponnesolaissodan aikaan ateenalaiset siirsivät Attikan niemimaan pääpaikkansa saaristoon. Kauppa loi heidän välilleen vuorovaikutusta. Toteamme Isokrateelta

merkkejä velkakirjan käytöstä. Pankaa myös merkille, kuinka suuresti heidän tapansa muistuttivat meidän tapojamme. Näette, miten naissuhteissa, jälleen Ksenofonin mukaan, rauhan ja säällisen ystävyyden kotioloissa tyytyväiset aviomiehet osoittavat kiitollisuutta luonnon hirmuvallan edessä liian hauraille vaimoilleen, sulkevat silmänsä passioiden vastustamattomalta voimalta, antavat anteeksi ensimmäisen heikkouden ja unohtavat toisen. Suhteissaan muukalaisiin heidän havaitaan tuhlailevan kaupunkioikeuksia kelle tahansa, joka liikkuu heidän kanssaan perheineen ja ryhtyy ammatinharjoittajaksi tai tuottajaksi. He myös iskostuvat rakastamaan yli kaiken omaa yksilöllistä itsenäisyyttään.

Lakedaimonissa, sanoo muuan filosofi, kansalaiset kiiruhtivat paikalle, kulloinkaan vain hallintoelin kutsui. Mutta ateenalainen kävisi lohduttomaksi, jos joku kuvittelisi hänet esivallasta riippuvaiseksi⁸. Kumminkin Ateenassa oli monia niistä olosuhteista, jotka määrivät antiikin kansakuntien luonteen. Oli orjaväestö, perin rajattu alue ja silti merkkejä todellista vapaudesta antiikissa. Kansa laati lait, valvoi hallintoelinten toimintaa, kutsui Perikleen tekemään tiliä tekemisistään, tuomitsi kuolemaan Arginuksen taistelussa komentaneet kenraalit. Samaan aikaan äänestettiin karkotuksista mielivaltaisella lainkäytöllä, jota kaikki aikakauden lainsäätäjät ylistivät. Meidän aikanamme moinen käytäntö näyttäytyy, kuten pitääkin, kapinalliselta vääryydeltä, mikä todistaa, että yksilö oli Ateenassa vielä huomattavasti enemmän yhteiskuntaruumiin orjuuttama kuin näinä päivinä missään Euroopan vapaista maista.

Esittämästäni seuraa, että me emme voi enää iloita antiikin ihmisten vapaudesta, joka koostui oma-aloitteisesta ja alinomaisesta osallistumisesta yhteisvaltaan. Meidän oman vapautemme tulee muodostua yksityisen riippumattomuuden rauhanomaisesta nautinnosta. Jokaisen osanotto kansalliseen täysivaltaisuuteen antiikissa ei suinkaan ollut, niin kuin nykyään meillä, abstrakti oletus. Itse kunkin tahdolla oli todellista vaikutusvaltaa: tahtominen oli elävä ja kertautuva mielihyvä. Tästä johtuen antiikin ihmiset olivat valmiita moniin uhrauksiin poliittisten oikeuksiensa ja valtionhallintoon osallistumisensa vaalimiseksi. Kaikki, jotka tunsivat ylpeinä, mitä heidän äänensä merkitsi, tunnistivat saavansa kitsastelemattoman hyvityksen tässä tietoisuudessa omasta henkilökohtaisesta tärkeydestään. Tällaista korvausta ei enää ole meidän saatavillamme. Väkeen kadonneena yksilö ei enää juuri koskaan tunnista tekemänsä vaikutusta. Hänen tahtonsa ei milloinkaan lyö leimaansa kokonaisuuteen, mikään ei todista hänen silmiensä edessä hänen omasta yhteistyöstään. Poliittisten oikeuksien harjoittaminen tarjoaa siis meille enää osan antiikin ihmisten siitä saamasta nautinnosta, siinä missä kehittyvä sivistys, aikakauden painottuminen kaupantekoon ja kansojen keskinäinen vuorovaikutus ovat moninkertaistaneet ja äärettömästi erilaistaneet yksityisen onnen keinoja.

Meidän kuuluu siis olla paljon antiikinaikaista kiintyneempiä omaan yksilölliseen riippumattomuuteemme. Sillä kun antiikin ihmiset uhrasivat riippumattomuutensa

poliittisten oikeuksien hyväksi, he luopuivat vähästä saadakseen paljon. Jos taas me uhraisimme samoin, antaisimme enemmän tavoittaaksemme vähemmän.

Antiikin ihmisten päämääränä oli osallistua yhteisen isänmaan kaikkien kansalaisten jakamaan yhteiskunnalliseen valtaan: tätä he nimittivät vapaudeksi. Modernien ihmisten maalina on turvallisuus yksityisissä nautinnoissa: he kutsuvat vapaudeksi instituutioiden suomaan turvaa näille nautinnoille.

Mainitsin jo alkajaisiksi, että näitä eroja huomaamattomat, muuten hyvää tarkoittaneet ihmiset aiheuttivat äärettömästi pahaa meidän pitkän ja myrskyisän vallankumouksemme aikana. Luoja paratkoon, etten moiti heitä liian ankarasti: heidän erheensä saattaa antaa anteeksi. Eihän osattu lukea antiikin kelpo sivuja. Ei kyetty muistelemaan näiden suurten ihmisten toimia tuntematta tuntemasta päästyä ties mitä erikoislaatuista tunnetta, mihin mikään moderni ei virittänyt. Näissä muisteloissa, niin voisi sanoa, meissä näytti heräävän meitä edeltäneen luonnon alkeita. On vaikea olla ikävöimättä näitä aikoja, jolloin ihmisen kyvyt kehittyivät jo ennalta viitoitettuun suuntaan, mutta suorastaan suunnatonta uraa, kerrassaan voimantunnossa, kerta kaikkiaan tarmokkaasti ja arvokkaasti. Ja kun kaipaukseen heittäytyy, haluaa väkisinkin jäljitellä kaipaamaansa. Tämä vaikutelma oli syvälinen, etenkin kun elimme ahdistelevien hallitusten alaisuudessa: ne olivat heikkoja mutta hätyytteleviä, periaatteissaan mielettömiä ja teoissaan kurjia. Ne turvautuivat mielivaltaan, tähtäsivät ihmissuvun litistämiseen, mitä jotkut julkeavat yhä tänään ylistää meille, aivan kuin voisimme koskaan unohtaa, että olimme olleet näiden hallitusten itsepintaisuuden, voimattomuuden ja kumoutumisen todistajia ja uhreja. Uudistajiemme maali oli ylväs ja jalomielinen. Kuka meistä ei tuntenut sydämensä takovan toivosta lähtiessään tielle, jonka he näyttivät raivaavan? Olkoonpa onnettomuudeksi vielä nykyäänkin sille, joka ei koe tarvetta julistaa, että ensimmäisten oppaittemme virheitte tunnistaminen ei ole heidän muistonsa tärkeistä eikä sellaisten näkemysten torjumista, joita ihmisyyden ystävät ovat esittäneet kautta aikojen.

Mutta nämä ihmiset olivat ammentaneet monet teorioistaan kahdelta filosofilta, jotka eivät olleet aavistaneet parin tuhannen vuoden mukanaan tuomia muunnoksia ihmislajin valmiuksiin. Ehkä minä vielä kerran tutkin näistä filosofeista loisteliaimman, Jean-Jacques Rousseau⁹, järjestelmää ja todistan, että siirtäessään meidän omaan nykyaikaamme yhteiskunnallisen vallan ulottuvuuden, yhteistyövaltaisuuden, joka kuuluu muille vuosisadoille, tämä ylevä nero, jota elähdytti puhtain vapaudenrakkaus, synnytti yhtä kaikki karmivia tekosyitä useamman kuin yhden lajin hirmuvallalle. Korostamalla erehdystä, jonka katson tärkeäksi paljastaa, minä epäilemättä olisin varovainen kumoamisissani ja kunnioitettava syyttämisisissäni. Välttäisin taatusti yhdistämistä itseäni suurmiehen häpäisijöihin. Kun sattumoisin näytän päätyväni heidän seuraansa jossakin yksittäisessä kohdassa, minut valtaa epäily itsestäni. Ja lohduttautuakseni siitä, että näytän yhtyvani heihin jossakin erityiskysymyksessä,

minun täytyy sitäkin enemmän paheksua ja parjata näitä luuloteltuja apureitani.

Mutta kiinnostus totuuteen painaa sittenkin enemmän kuin pohdinnat, jotka saavat niin vahvoiksi tuotteliaan lahjakkuuden loisteen ja huikean kuuluisuuden vallan. Niin kuin pian nähdään, Rousseau ei sitenkään ole pääsyyllinen erehdykseen, jota vastaan minä hangoittelen. Vikapää on paljon enemmän muuan hänen seuraajistaan, ei niin kaunopuheinen mutta yhtä ankara ja tuhannesti liioittelevampi: Isä Mably¹⁰. Hänen voisi sanoa edustavan järjestelmää, joka antiikin vapausohjeisiin mukautuen tahtoo, että kansalaiset alistetaan tykänään kansakunnan täysivaltaisuudelle: yksilö olkoon orja kansan vapauden hyväksi.

Isä Mably, samoin kuin Rousseau ja monet muut, piti antiikin malliin yhteiskuntaruumiin valtaa vapautena, ja kaikki keinot näyttivät hänestä hyviltä vallan ulottamiseksi siihen ihmiseksistenssin vastahakoiseen osaan, jonka riippumattomuutta hän valitteli. Hän ilmaisee kaikkialla teoksissaan harmistusta siitä, ettei laki yllä tekoja pidemmälle. Hän olisi tahtonut sen yltävän ajatuksiinkin, ohikiitävimpiinkin vaikutelmiin, jahtaavan ihmistä taukoamatta jättämättä mitään turvapaikkaa, jossa lainvaltaa voisi välttää. Tuskin Isä oli äkännyt jollakin kansalla jonkin räykkäävän toimenpiteen, kun hän jo luuli tehneensä malliksi kelpaavan löydön: hän inhosi yksilönvapautta niin kuin henkilökohtaista vihollista. Heti havaitessaan historiasta kansakunnan, jolta puuttui kauttaaltaan kaikki poliittinen vapaus, hän ei kyennyt hillitsemään itseään sen ihailemiselta. Hän haltioitui egyptiläisistä, koska, kuten hän itse sanoi, näillä kaikkea aina rentoutumista ja tarpeita myöten säänteli laki: kaikki taipuivat lainsäädäntöherruuteen. Jokaista päivänhetkeä täytti jokin velvoite. Jopa rakkauteen kuului tämä kunnioitettu väliintulo, ja laki niin ikään petasi tai avasi aviovuoteen.

Sparta, joka yhdisti tasavaltalaiset muodot yksilöitten alistamiseen, sai filosofin intoilemaan vieläkin eloisammin. Tuo valtaisa luostari näytti Isä Mablysta täydellisen tasavallan ihanteelta. Ateenaa hän vieroi syvästi, ja hän olisi mielihyvin sanonut tästä Kreikan ensimmäisestä kansakunnasta sen, mitä muuan yliopistomies totesi mahtipontisesti Ranskan akatemiasta: ”Kauhistuttavaa yksinvaltiutta! Kaikki tekevät, mitä lystäävät.”¹¹ Lisätäköön, että tämä herrasmies puhui akatemiasta sellaisena kuin se oli 30 vuotta sitten.

Montesquieu, joka oli viileäpäisemmyyttään hengtään tarkkailevampi, ei langennut aivan samoihin virheisiin. Hänestä erot, joista olen kertonut, olivat mieltäkiinnittäviä: mutta todellista syytä niille hän ei saanut selville. Kreikan poliitikot, jotka elivät kansanhallinnon alaisina, eivät hänen mukaansa tunnustaneet kuin hyveen voiman. Nykypoliitikot taas puhuvat meille vain teollisuudesta, kaupasta, rahoituksesta, vauraudesta ja ylellisyydestä.¹² Tämän eron Montesquieu yhdisti tasavallan ja monarkian eroavuuteen. Se pitää liittää tapaan, jolla antiikin ja nykyajan henget erkanevat toisistaan. Tasavaltojen kansalaiset ja monarkioiden alamaiset tahtovat

kaikki nautintoja, eikä kukaan voikaan olla haluamatta niitä yhteiskuntien nykytilanteessa. Kansa, joka on ollut meidän päivinämme kaikkein kiintynein vapauteensa ennen Ranskan vapautusta, oli myös kansa, joka oli kiintynein kaikkiin elämän nautintoihin. Se kiinnittyi vapauteensa eritoten siksi, että se näki siinä kallisarvoisina pitamiensä nautintojen turvan. Ennen vanhaan siellä, missä oli vapautta, voitiin kestää vapauden puutetta: missä tahansa nyt onkin pulaa vapaudesta, tarvitaan orjuutta siihen suostumiseksi. Nykyään olisi mahdollisempaa tehdä orjakansasta spartalaiskansa kuin luoda spartalaisia vapaudella. Ihmiset, jotka tapausten aallokko vei vallankumouksemme kärkeen, olivat saamansa kasvatuksen välttämättömänä seurauksena imeneet antiikkiset ja vääriksi käyneet näkemykset, jotka mainitsemani filosofit olivat korottaneet kunniaan. Rousseauin metafysiikka, jonka keskelle ilmaantui yleviä totuuksia ja mukaansatempaavan kaunopuheisia katkelmia äkisti kuin salamoita; Mablyn tunnottomuus, hänen suvaitsemattomuutensa, hänen vihansa kaikkia inhimillisiä intohimoja kohtaan, hänen ahnautensa niiden kaikkien alistamiseen, hänen liioitellut periaatteensa lain kyvystä, hänen suositustensa ja olemassa olleen välinen ero, hänen rikkauksien ja vieläpä omaisuuden vastainen elämäntensä – kaikki nämä asiat varmastikin viehättivät hiljattaisen riemuvoiton lämmittämiä ihmisiä, jotka laillisen vallan valloittajina mielivät laajentaa tuon mahdin kaikkiin kohteisiin. He ammensivat kallisarvoista valtaa tietystä lähteestä: kaksi pyyteetöntä ja yksinvaltiuden pannaan julistanutta miestä oli laatinut lakitekstin selviöinä. He tahtoivat siis käyttää julkista voimaa niin kuin he olivat oppineet oppailtaan käytetyn ennenkin vapaissa valtioissa. He uskoivat, että kaiken täytyi vihdoon nöyryä yhteisen tahdon edessä, ja että kaikki yksilön oikeuksien rajoitukset hyvittyisivät runsain mitoin osallistumisessa yhteiskunnalliseen valtaan.

Hyvät herrat, te tiedätte, mitä tästä seurasi.

Vapaita laitoksia, jotka nojasivat tietoisuuteen vuosisadan hengestä, olisi voinut säilyäkin. Antiikin ihmisten entistetty rakennelma sortui, vaikka kuinka yritettiin ja vaikka miten paljon ihailtavaa sankaruutta osoitettiin. Yhteiskunnallinen valta vain vahingoittaa kaikessa mielessä yksilöllistä riippumattomuutta tuhoamalla tarvetta siihen. Kansakunta ei mitenkään hoksannut, että ihanteellinen osa abstraktista täysivaltaisuudesta hyvittäisi uhraukset, joihin sitä oli komennettu. Turhaan toisteltiin Rousseaut: vapauden lait ovat muka tuhannesti kovempia kuin hirmuvallan ies. Kansakunta ei tahtonut näitä tulyjä lakeja. Uupumuksessaan se toisinaan luuli, että hirmuvalltius on parempaa. Kokemus tuli ja poisti petoksen. Kansakunta näki, että ihmisten mielivalta on vieläkin pahempaa kuin pahimmat lait. Mutta laeillakin täytyy olla rajansa.

Jos olen onnistunut saamaan teidät, hyvät herrat, jakamaan vakaumuksen, joka nähdäkseni tuottuu näistä tosiasioista, te tunnustatte kansani seuraavien periaatteiden totuuden. Yksilöllinen riippumattomuus on nykyihmisten ensisijainen tarve: sen vuoksi heiltä ei pidä

koskaan vaatia uhrautumista poliittisen vapauden vaikuttamiseksi. Tästä seuraa, että mikään niistä monista ja liiaksi kerskutuista laitoksista, jotka estivät antiikin tasavalloissa yksilönvapautta, ei ole hyväksyttävissä nykyaikana.

Hyvät herrat, tämän totuuden perustelu näyttää aluksi pinnalliselta. Tuskin monikaan meidän aikamme hallituksista vaikuttaa kallistuvan antiikin tasavaltojen jäljittelyyn. Kuitenkin siinä vähäisessä persoudessa, jota ne tuntevat tasavaltalaisia instituutioita kohtaan, on joidakin tasavaltalaisuuden käyttömuotoja, joihin ne ovat kumman mielistyneitä. Kiusallisesti nämä sallivat nimenomaan pannaan panemisen, maasta ajamisen, riistämisen. Muistan, miten 1802 ututettiin erityistuomioistuinlakiin artiklaa, joka olisi tuonut Ranskaan kreikkalaisen karkotusäänestämisen. Luoja ties kuinka monta kaunosanaista puhujaa yritti hankkia kannatusta esitykselle, joka kumminkin vedettiin pois, puhumalla meille Ateenan vapaudesta ja uhrauksista, joita yksilöiden piti tehdä tuon vapauden säilyttämiseksi! Samoin silloin, nyt aivan hiljattain, kun pelokkaat viranomaiset yrittivät aroin käsin ohjata vaaleja omaan suuntaansa, muuan lehti, jossa ei muuten ole republikaanisuuden häivääkään, ehdotti roomalaisen kensorin pestaamista vaarallisten ehdokkaiden loitolla pitämiseksi.

En siis usko antautuvani hyödyttömälle sivupolulle, jos sanon väittämäni tueksi muutaman sanan näistä kovin kehuista instituutioista. Ateenan karkotusäänestykset varasivat oletukseen, jonka mukaan yhteiskunnalla on kaikki valta yli jäsentensä. Tällä otaksamalla käytäntö pystyi oikeuttamaan itsensä. Pikkuvaltiossa, jossa yksilön vaikutusvalta omaan luottamukseensa, kannattajiinsa, maineeseensa tasapainotti usein joukon valtaa, sillä saattoi olla hyödyllisyyden ilmiasu. Mutta meidän keskuudessamme yksilöllillä on oikeuksia, joita yhteiskunnan täytyy kunnioittaa, ja yksilöllinen vaikutusvalta on, kuten jo huomautin, perin kadotettua vastaavien tai ylempien vaikutusten moneuteen, niin että kaikki kiusanteko, jonka vaikuttimena on tämän vaikutusvallan pienentämisen välttämättömyys, on turhaa ja sen tähden epäreilua. Kellään ei ole oikeutta karkottaa kansalaista, ellei tätä ole laillisesti tuomittu säännöllisessä tuomioistuimessa muodollisen lain nojalla, jossa maastakarkotusrangaistus liitetään tekoon, josta häntä voi syyttää. Kellään ei ole oikeutta temmata kansalaista irti isänmaastaan, omistajaa tavaroistaan, myyjää kaupastaan, aviomiestä vaimoltaan, isää lapsiltaan, kirjailijaa tutkimuspohdinnoistaan, vanhusta tavoistaan. Poliittinen eksiili on poliittinen atentaatti. Kaikki kansankokouksen langettamat maastakarkotukset julkisen hyvän luulotelluista vaikuttimista ovat rikoksia, jotka kokous tekee julkista hyvää vastaan: se viipyy aina vain lakien kunnioittamisessa, muotojen noudattamisessa ja turvan ylläpitämisessä.

Roomalaisten sensuuriin kuului karkotusäänestyskäytännön tapainen harkintavalta. Yhtäältä sensuurilla saattoi olla enemmän vaikutusta tasavallassa, jossa kaikki kansalaiset asuivat köyhyyden voimasta äärimmäisen yksinkertaisine tapoineen yhtä ja samaa kaupunkia, ei-

vätkä harjoittaneet mitään ammattia, joka olisi kääntänyt heidän kiinnostuksensa valtion asioista, ja pysyivät näin jatkuvasti julkisen vallankäytön katselijoina ja tuomareina. Toisaalta kensorien mielivaltaa hillitsi heihin kohdistunut eräänlainen moraalinen valvonta. Mutta heti kun tasavallan laajuus, sosiaalisten suhteiden mutkikkuus ja hienontunut sivistys olivat ottaneet tältä instituutiolta pois sen yhtäikäisen pohjan ja rajan, sensuuri surkastui jopa Roomassa. Sensuuri ei siis luonut hyviä tapoja: tapain yksinkertaisuus muodosti sensuurin vallan ja tehon.

Ranskassa sensuurin kaltainen mielivaltainen laitos olisi yhtäikäa tehoton ja sietämätön: yhteiskunnan nykytilassa tavat koostuvat hienoista, aaltoilevista, tavoittamattomissa olevista vivahteista, joista kaikkoaisi luontevuus tuhansin tavoin, jos niitä ryhdyttäisiin täsmentelemään. Vain mielipide saa ne kiinni: vain se osaa arvostella niitä, sillä se on luontojaan samaa. Mielipide uhmaisi kaikkea sellaista esivaltaa, joka haluaisi täsmentää sitä. Jos modernin kansan hallitus haluaa Rooman kensoreiden tapaan häväistä kansalaisen harkintavaltaisella päätöksellä, koko kansakunta kävisi tätä pidätystä vastaan eikä vahvistaisi vallanpitäjien päätöstä.

Juuri sanomani sanat sensuurin ymppäämisestä nykyaikaan soveltuvat hyvin muihinkin yhteiskunnallisen järjestelyn osiin, joista meille toivotetaan antiikkia vieläkin useammin ja paljon painokkaammin. Näin on esimerkiksi kasvatuksen laita. Mitäpä ei meille sanailtaisi välttämättömyydestä sallia se, että hallitus kaappaa uudet polvet muokatakseen niitä tahtonsa mukaan, mitäpä oppineita lainauksia ei sovellettaisi tämän teorian tueksi! Persialaiset, egyptiläiset ja Gallia ja Kreikka ja Italia piirtyvät silmiimme perä perää. Niin, hyvät herrat, me vaan emme ole yksinvaltiaan alistamia persialaisia emmekä pappien lannistamia egyptiläisiä, emme druidiensä uhraamia galleja emmekä liioin kreikkalaisia tai roomalaisia, jotka yksityisorjuudessaan lohduttautuivat osuudellaan yhteiskunnallisesta vallasta. Olemme moderneja ihmisiä: tahdomme nauttia kaikista oikeuksistamme, kehittää kaikkia kykyjämme niin kuin hyväksi näemme ketään muita haittaamatta, valvoa näitten kykyjen kehitystä lapsissa, jotka luonto suo hellittäväksemme, sitä valistuneemmin mitä eloisampaa hellyytemme on, emmekä me tarvitse viranomaisia muuhun kuin yleisten opetusvälineitten ylläpitoon, kuten matkustajat hyväksyvät heiltä päätiet mutteivät opastusta haluamallaan matkareitillä. Uskontokin altistuu näille muistumille toisilta aikakausilta. Opillisen yhtenäisyyden urheat puolustajat siteeraavat meille antiikin lakeja vieraita jumalia vastaan. He pönkittävät katolisen kirkon oikeuksia esimerkillä, jossa ateenalaiset surmasivat Sokrateen monijumalaisuuden horjuttamisen tähden, ja toisella, jossa Augustus tahtoi, että olisi pysytty uskollisina isien kultille, minkä jälkeen ensimmäiset kristityt pian heitettiin petoeläimille.

Kavahtakaamme siis, hyvät herrat, tätä ihailua erinäisiä antiikin jäänteitä kohtaan. Koska me elämme moderneina aikoina, minä tahdon moderneihin aikoihin mukautuvaa vapautta, ja koska me elämme kuningas-

vallassa, minä anon nöyrästi monarkeilta, etteivät he lainaisi muinaisilta tasavalloilta keinoja meidän sortamiskesme.

Minä toistan: yksilön vapaus on todellista modernia vapautta. Sen turvaa poliittinen vapaus. Poliittinen vapaus on tämän vuoksi luovuttamattomissa. Mutta jos pyydetään meidän päiviemme kansoja uhraamaan entisaikain tapaan heidän yksilöllisen vapautensa kaikkeus poliittisen vapauden hyväksi, tämä on varmin tapa erkaannuttaa heidät yksilönvapauksistaan. Kun siinä onnistuttaisiin, ei aikailtaisi poliittisen vapauden riistämiseksi heiltä pois. Näettehän, hyvät herrat, että minun huomioni eivät pyri mitenkään vähättelemään poliittisen vapauden kallisarvoisuutta. En ollenkaan tee esiin tuomistani tosiasioista eräitten toisten niistä tekemiä johtopäätöksiä. Antiikissa oltiin vapaita; me emme enää voi olla vapaita antiikin tapaan; siis joidenkin mukaan meidät on ennalta määrätty orjiksi. He tahtoisivat muodostaa uuden yhteiskunnallisen tilan hyvin harvoin ainesosineen, joita he pitävät ainoina sopivina nykymaailmaan. Nämä ainekset ovat ennakkoluuloja ihmisten säikäyttämiseksi, itsekkyyttä heidän turmelemisekseen, julkeutta heidän hämmentämisekseen, karkeita mielitekoja heidän rappeuttamisekseen, yksinvaltaa heidän kaitsemisekseen ja, kuinkas muuten, tieteellistä tietoa ja täsmällisiä tieteitä suoraan yksinvallan hyväksi. Olisi omituista, jos tämä olisi tulos 40 vuosisadasta, joiden aikana ihmislaji on hankkinut moraalisia ja fyysisiä välineitä. En saata ajatella niin. Teen seikoista, jotka erottavat meidät antiikista, täysin päinvastaiset johtopäätökset. Turvaa ei suinkaan pidä heikentää, vaan nautintoa pitää laajentaa. En lainkaan tahdo torjua poliittista vapautta. Minä vaadin kansalaisvapautta muitten poliittisen vapauden muotojen rinnalle. Hallituksilla ei ole enää vanhaan malliin oikeutta vaatia itselleen laitonta valtaa. Mutta hallituksilla, jotka saavat alkunsa laillisesta lähteestä, on entisaikaista vähemmän oikeutta käytellä yksilöihin omapäistä ylivaltaa. Meillä on yhä tänään oikeudet, jotka meillä on aina ollut: nuo ikuiset oikeudet myöntyä lakeihin, valikoida harrastuksemme, osallistua tiiviisti yhteiskuntaruumiiseen, jonka jäseniä olemme. Mutta hallituksilla on uusia velvollisuuksia. Sivistymisen eteneminen, vuosisatain tuomat muutokset käskivät vallanpitäjiä kunnioittamaan yhä enemmän yksilöitten tottumuksia, kiintymyksiä ja riippumattomuutta. Hallituksen tulee hallita kaikkia alamaisiaan harkitsevammalla ja keveämmällä kädellä.

Tämä viranomaisten tiukoissa velvollisuuksissa piilevä maltillisuus kätkeytyy samaten sen ilmielviin etuihin: sillä jos nykyihmisille sopiva vapaus on erilainen kuin antiikin ihmisille soveltunut vapaus, antiikin aikana mahdollinen yksinvaltiutus ei ole enää mahdollinen modernien ihmisten tykönä. Me olemme usein loitompana poliittisesta vapaudesta kuin he olisivat pystyneet olemaan, emmekä me tavallisesti ole niin intohimoissamme sen äärellä. Tästä voi seurata, että me jätämme joskus liiaksi ja aina erheellisesti huomaamatta sen meille suoman turvan. Mutta samaan aikaan me pitäydymme paljon tiukemmin kuin antiikin ihmiset yksilöllisessä vapaudessamme, puo-

lustamme sitä hyökkäyksiltä paljon ketterämmin ja sinnikkäämmin, ja meillä on puolustuskeinoja, joita antiikissa ei ollut.

Kauppa tekee mielivallan käyttelystä meidän olemassaolomme kiusaavampaa kuin ennen: havittelumme ovat vaihtelevampia, joten mielivallan on moninkertaisesti pysyäkseen niiden tasalla. Mutta kaupankäynti tekee mielivallankäytöstä myös helpommin väistettävää: kaupanolo muuttaa omaisuuden luonteen osapuulleen käsittämättömäksi.

Kauppa antaa omaisuudelle uuden laadun, kierron: ilman liikettä omaisuudella on pelkkä käyttöarvo. Esi-valta voi aina vaikuttaa käyttöarvoon, sillä se voi estää käytön. Mutta kierto asettaa näkymättömän ja voittamattoman esteen yhteiskunnallisen vallan toimille.

Kaupanteon vaikutukset laajenevat vieläkin loitomaksi: se ei vain irrota yksilöitä orjuudesta, vaan luottamusta luomalla se saattaa vallanpitäjät riippuvaisiksi.

Raha, sanoo ranskalainen kirjailija, on yksinvallan vaarallisin ase mutta samalla sen lujin suitsi. Luottamus alistuu mielipiteelle. Voima käy hyödyttömäksi. Raha piiloutuu tai pakenee. Kaikki valtion toimet keskeytyvät. Luottamuksella ei ollut samaa vaikutusta antiikissa: heidän hallituksensa olivat vahvempia kuin yksilöt. Omana aikanamme yksilöt ovat vahvempia kuin poliittinen valta. Rikkaus on kaikkina hetkinä käyvämpää mahtia, soveltuvampaa kaikkiin pyyteisiin ja sen tähden paljon todellisempaa ja paremmin toteltua. Valta uhkaa, rikkaus hyvittää. Vallalta välttyään se pettämällä. Rik-kauden suosioon päästäkseen pitää palvella sitä. Vaurauden mahti täytyy voittaa.

Samoista syistä seuraa, että yksilöllinen olemassaolo on vähemmän kietoutunutta poliittiseen olemassaoloon. Yksilöt siirtyilevät kauas aarteistaan. He kanniskelevat mukanaan kaikkia yksityiselämän nautintoja. Kauppa on lähentänyt kansakuntaa ja antanut niille vähitellen samankaltaisia tapoja ja tottumuksia. Päälliköt saattavat olla vihollisia, kansat ovat maanmiehiä ja -naisia keskenään.

Valta siis antautukoon. Meillä pitää olla ja meillä on vapautta. Mutta niin kuin meidän vaatimamme vapaus on erilaista kuin antiikin vapaus, niin myös tarvitaan tälle vapaudelle toinen järjestely kuin se, joka saattoi mukautua antiikin vapauteen. Mitä enemmän ihminen silloisissa oloissa omisti aikaansa ja tarmoaan poliittisten oikeuksiensa harjoittamiseen, sitä vapaammaksi hän otaksui itsensä. Meille luontuvassa vapauden lajissa vapaus on meille sitä rakkaampaa, mitä enemmän poliittisten oikeuksiemme harjoitus jättää meille aikaa yksityisille harrastuksillemme.

Hyvät herrat, tästä juontuu edustuksellisen järjestelmän välttämättömyys. Se on silkkää järjestelyä, jonka avulla kansakunta valtuuttaa jotkut yksilöt tekemään sitä, mitä se ei voi tai halua tehdä itse. Köyhät yksilöt hoitavat itse asiansa, rikkaat pestaavat talousjohtoa. Tämä on antiikin ja modernien kansakuntien tarina. Edustussysteemi on valtuutus, jonka kansanjoukko antaa tietyille määrälle ihmisiä, koska se haluaa etujaan puolustettavan, eikä

sillä ole aikaa puolustaa niitä kaiken aikaa itse. Mutta elleivät he ole järjiltään, rikkaat tutkivat tarkoin ja vakavasti, josko taloudenhoitajat suoriutuvat velvoitteistaan, laiminlyövät niitä tai sortuvat lahjuksiin tai eivät pysty mihinkään. Arvioidakseen asiameistensä johtamistapaa, harkitsevaiset käskijät perehtyvät hyvin asioihin, joiden hoidon ovat näille uskoneet. Vastaavasti kansojen, jotka itselleen luontuvasta vapaudesta nauttiakseen turvautuvat edustukselliseen järjestelmään, tulee aktiivisesti ja jatkuvasti tarkkailla edustajiaan ja varata itselleen sopivin väliajoin oikeuden erottaa nämä, jos he ovat pettäneet valansa, ja peruuttaa näiltä väärin käytetyn vallan.

Sillä modernin vapauden ja antiikin vapauden eroa seuraa, että niitä uhkaavat erilaiset vaarat.

Antiikin vapaus vaarantui siitä, että ihmiset, jotka olivat varuillaan ainoastaan osallistumisestaan yhteiskunnalliseen valtaan, eivät pahemmin välittäneet yksilöllisistä oikeuksista eikä nautinnoista.

Modernin vapauden vaarana on se, että koska yksityisen riippumattomuutemme nautinnot ja erityisetujemme tavoittelu ovat imaisseet meidät, me hylkäämme liian helposti oikeutemme osallistua poliittiseen valtaan.

Vallanpitäjät eivät lakkaa yllyttämästä meitä tähän vaaraan. He ovat kovin kärkkäitä säästämään meidät kaikenlaiselta vaivalta, paitsi tottelemisen ja maksamisen vaivoilta! He sanovat meille: mikä pohjimmiltaan on pyrintöjenne maali, vaivannäköne vaikutin, kaikkinaisen toivonne kohde? Eikö se ole onni? Kas niin, sallikaapa meidän valmistaa teille tuo onni, jonka me sitten annamme teille. Hyvät herrat, älkäämme salliko. Niin koskettava kuin tuollainen hyvin hellä pyyde onkin, ruokoilkaamme virkavaltaa pysymään aisoissa: rajoittukoon olemaan oikeudenmukainen. Valtuuttakaamme itsemme olemaan onnellisia.

Osaisimmeko nauttia onnellisina, jos nautinnot olisi erotettu turvasta? Entä mistä me löytäisimme turvaa, jos hylkäämme poliittisen vapauden? Sen torjuminen, hyvät herrat, olisi meiltä samanlaista tolkkuttomuutta kuin mieheltä, joka sillä varjolla, että asuu vain toisessa kerroksessa, aikoo rakentaa hiekalle perustuksettoman talon. Sitä paitsi, hyvät herrat, onko niinkään totta, että onni, minkä lajin onni hyvänsä, on ihmislajin ainut päämäärä? Siinä tapauksessa uramme olisi kovin ahdas, eikä määränpäämme järin ylevä. Jokaikinen meistä, jos vain tahtoisivat alentua, tyypistää moraaliset kykynsä, vajottaa halunsa, kieltää toimeliaisuuden, kunnian, jalot ja syvät tunteet, pystyisi tylsistymään ja olemaan onnellinen. Ei, hyvät herrat, todistan luontomme paremmasta puolesta, jalosta levottomuudesta, joka seuraa ja hännää meitä, kiihkosta laajentaa kirkkauttamme ja kehittää kykyjämme. Koh-talomme ei kutsu meitä yksistään onneen, vaan täydellistymiseen. Ja poliittinen vapaus on mahtavin, energisin keino täydellistyä, jonka taivas on meille suonut.

Poliittinen vapaus, joka langettaa kaikille kansalaisille, poikkeuksetta, heidän kaikkein pyhimpien pyyteittensä tarkastelun ja tutkistelun, reiluntaa heidän henkensä, jalontaa heidän ajattelunsa, perustaa heidän kaikkien pariin

eräänlaisen äyllisen tasavertaisuuden, joka on kansan kunnia ja voima.

Nähdä samoin, kuinka kansakunta kasvaa sen myötä, kun ensimmäinen instituutio saa sen harjoittamaan säännöllistä poliittista vapautta. Katsokaa meidän kanssakansalaisiamme kussakin luokassa, kaikissa ammateissa, kun he jättävät totunnaisten töittensä ja yksityisen toimekkuutensa piirin ja löytävät äkkiä itsensä tärkeitten, perustuslain heille uskomien tehtävien tasalta, valitsemassa huolellisesti, vastustamassa tarmokkaasti, ehkäisemässä juonia, uhmaamassa uhkaa, vikuroimassa ylevästi viettelyksiä vastaan. Katsokaa puhdasta, syvällistä ja vilpitöntä isänmaallisuutta, joka juhlii kaupungeissamme ja sykkii pikkukyläsissämme, puhkoo ateljeemme, elähdyttää maaseutumme, läpäisee oikeudentunnolla ja tunnolla turvan välttämättömyydestä hyödyllisen viljelijän ja neuvottelevan teollisuudenharjoittajan reilun ja oikean hengen. Koska he tietävät historiassa itseensä kohdistuneen pahan ja ovat selvillä myös rohdoista, jotka aiheuttivat nämä pahat, he syleilevät yhdellä katseella koko Ranskaa ja, sinetöivät nyt kolmenkymmenen vuoden kuluttua, törsäten äänillään kansallista tunnustusta vapaudenpuolustajista kaikkein kuuluisimmalle¹³, uskollisuutensa vallankumouksen periaatteille..

Pois se minusta, hyvät herrat, että tuomitsisin jomankumman esittelemistäni kahdesta vapauden lajista. Tulee oppia osoittamaani tapaan yhdistämään ne toisiinsa. Instituutioiden, kuten sanoo *Keskiajan tasavaltojen historian* maineikas kirjoittaja¹⁴, pitää viimeistellä ihmisuvun kohtalo: ne tavoittavat paremmin maalinsa, kun ne nostavat mahdollisimman suuren joukon kansalaisia korkeimpaan moraaliseen kunnollisuuteen.

Lainsäätäjän työ ei ole valmis, kun hän on vain tehnyt kansasta rauhallisen. Silloinkin kun kansa on tyytyväinen, on vielä paljon tehtävää. Laitosten on kurkotettava kansalaisten moraalikasvatukseen. Heidän yksilöllisiä oikeuksiaan kunnioittaen, heidän riippumattomuuttaan hellien, heidän tekemisiinsä mitenkään sekaantumatta näiden on silti pyhitettävä heidän vaikutusvaltansa julkisiin asioihin, edistettävä heidän päättäväistä ja uhrautuvaista vallan harjoittamistaan, taattava heille oikeus hallita ja tarkkailla mielipiteensä ilmauksilla ja harjoitettava heitä korkeisiin toimiin, annettava heille tähän sekä halu että kyky.

Suomentanut Jarkko S. Tuusvuori

(alun perin: *De la liberté des anciens comparée à celle des modernes, 1819*)¹⁵

Suomentajan huomautukset

1. Athénée-seura edisti vapaata, erityisesti suurelle yleisölle suunnattua opetusta. Sitä edelsivät 1786 perustettu Lycée-seura ja 1786 syntynyt Avoim museo. Constant luennoi Athénéessa 1817–1818 ”Uskonnollisen tunteen historiasta” ja 1818–1819 ”Englantilaisen hallitusmuodon peruseräiteistä”. Ks. M. Harpaz, *L'école libérale sous la restauration*. Genève, Droz 1968; Charles Dejob, *De l'établissement connu sous le nom de Lycée ou d'Athénée*. Colin, Paris 1889.
2. Ranskan suuri vallankumous alkoi kesäkuussa 1789, jolloin kolmas

- eli porvarissääty irtautui valtiopäiviltä ja julisti edustavansa koko kansaa. Terroriin 1793–1794 johtanut vallankumous päättyi eri tulkintojen mukaan a) marraskuussa 1799, jolloin kenraali Napoleon asetti valtaan konsulaatin, b) joulukuussa 1804, jolloin Napoleon kruunautti itsensä keisariksi tai c) kesäkuussa 1815, jolloin Napoleon kukistettiin ja Ranska palasi kuningasvaltaan.
3. Sparta eli Lakedaimonin myyttisen hallitsijan mukaan nimetty, Lakonian maakunnassa sijainnut kaupunkivaltio. Itsenäisempien ateenalaisten ja säädellympien lakedaimonilaisten hallitsemistapojen eroja tarkasteli esimerkiksi Ksenofon (n. 431–n. 360 eaa.), jonka teoksista ilmestyi Pariisissa 1798–1815 legendaarisen J. B. Gailin toimittama kreikan-, latinan- ja ranskankielinen yhteislaitos *Ceuvres complètes*.
4. (Vallan)jaosta juontuva sana *tribunus* ehti tarkoittaa roomalaisille vuosisatojen mittaan monenlaista päällikkyyttä. Tässä on puhe 494 eaa. lähtien valituista ”plebeijien tribuneista” (*tribuni plebis*), joihin tribuuni-termi sitten ensisijaisesti kiinnittyi. Näiden tehtävänä oli turvata rahvaan etuja patriisien eli hallitsevien maa-aatelisten sekä virkamiehistön mielivallalta.
5. Terpendros oli 600-luvulla eaa. elänyt kreikkalainen lyyrikko Lesbos-saarelta. Lyyra-anekdootti lienee peräisin Plutarkhokselta.
6. Markiisi, filosofi ja poliitikko Condorcet (1743–1794) oli vapausaatteen ja valistuksen klassikko, vallankumouksen marttyyri. Ks. *Mémoire sur l'instruction publique* (1790) Teoksessa *Ceuvres*. Didot, Paris 1847, VII, 202. Tässä tekstissä, samoin kirjoituksessaan *Rapport et projet de décret sur l'organisation générale de l'instruction publique* (1792), Condorcet vertaili antiikin ja nykyinstituutioita.
7. Roomaa hallittiin tasavaltana 510–27 eaa.
8. Constantin käsikirjoitus jatkuu tässä kohtaa näin: ”Jos ateenalaisten täysin modernia luonnetta ei ole riittävästi huomioitu, tämä johtuu siitä, että aikakauden yleinen henki vaikuttaa filosofeihin, jotka aina kirjoittivat päin kansallisia tapoja. [...] Ainoa luokka antiikissa, joka vaati tietynlaista yksilöllistä vapautta, oli filosofisto. Mutta filosofien riippumattomuus ei muistuttanut mitenkään henkilökohtaista riippumattomuutta, joka näyttää meistä haluttavalta. Filosofien riippumattomuus muodostui siitä, että kieltäydettiin kaikista nautinnoista ja kaikista elämän liikutuksista. Meidän riippumattomuutemme on päinvastoin kallisarvoista meille vain siksi, että se takaa meille nautinnot ja sallii meille liikutukset.”
9. Sveitsiläissyntyinen Rousseau eli 1712–1778. Itse asiassa Constant oli jo esittänyt Rousseau-kritiikkiä *Principe de politique*nsa alkajaisiksi.
10. Gabriel Bonnot de Mably eli 1709–1785.
11. Sutkauksen sanojaa ei tunneta. Sen sijaan ilmaus *épouvantable despotisme* toistui sittemmin useilla ranskalaisilla kirjoittajilla eri yhteyksissä.
12. Lähes suora lainaus Montesquieun teoksesta *Esprit des lois* (1758), III, 3. Ks. *Ceuvres complètes*. Toim. Alberto Postigliola. Voltaire Foundation & Istituto italiano per gli studi filosofici, Oxford & Napoli 1998.
13. Markiisi de la Fayette eli 1757–1834 ja osallistui sekä Ranskan että Yhdysvaltain vallankumoustaisteluihin kenraalina ja kansanedustajana. La Fayette valittiin Sarthen departementin edustajana parlamenttiin 1818, Constant itse 1819.
14. Constantille läheinen sveitsiläinen yhteiskunta- ja taloushistorioitsija Jean-Léonard Sismonde de Sismondi eli 1774–1842. Hänen teoksensa *Histoire des républiques italiennes du moyen âge* ilmestyi Zürichissä 1808. Sivulla 370 todetaan, ettei antiikissa ollut kansalaisvapauksia, koska kansalaiset olivat laajemman kansankononaisuuden orjia. Lainlaatijalle ja lakien toimeenpanijalle jäi täysi valta säädellä ja vahtia niille omat henkilökohtaiset oikeutensa uhranneitten kansalaisten tekemisiä.
15. Teksti on suomennettu Marcel Gauchet'n toimittamasta ja 80-sivuisella johdannolla varustamasta teoksesta *De la liberté chez les modernes. Écrits politiques* (Hachette, Paris 1980). Gauchet'n puheeseen liittämät 19 huomautusta ovat Suomentajan huomautusten 1, 6, 8, 13 ja 14 lähde. Kiitos Sami Syrjämäelle osuvista kommentteista käänöskäsikirjoitukseen sekä myös Yrjö Kaukiaiselle merihistoriallisesta avusta.